

OSMO APUNEN, Kansallinen realismi ja puolueettomuus Suomen ulkopoliittisina valintoina — tutkimus Suomen ulkopoliittisen toimintaohjelman rakenteesta ja funktioista, I osa: Paasikivien linja. **Tampereen Yliopiston politiikan tutkimuksen laitos, tutkimuksia**, No 28. 1972, 271 s. + liitteet.

Yleensä ei laitosten julkaisusarjoissa ilmestyneille tutkimuksille kovin suurta huomiota omisteta: harvat niitä kuitenkaan saavat ja harvat niitä lukevat; tieto ei välity. Osma Apusen tutkimuksenkin kohdalla ensinmainittu seikka pitää paikkansa; noin sadan kappaleen painos on otettu ja jaettu. Surullista on jos myös lukijamäärä jää näin vähiin, sillä on ilmeistä, että tutkielma Paasikivien linjan synnystä on ensimmäisiä vakavasti otettavia ja huoliteltuja tutkimuksia tästä aiheesta. Oma kappaleta paitsi jääneiden, Suomen ulkopoliitikasta kiinnostuneiden kannattaisi hakeutua johonkin kirjastoon ja yrittää sieltä saada eepos käsiinsä.

Tutkielman rakenne on sellainen, että ensimmäiset kolmekymmentäseitsemän sivua teoreettisesti ja pragmaattisesti perustellaan tutkimusaihetta ja lähestymistapaa ja loput kaksi- ja puolisataa sivua omistetaan kolmen linjavetokysymyksen analysoimiseen ja tarkastellaan minkälainen toimintaohjelma Suomelle tältä pohjalta syntyi. Kannattaa oikeastaan lukea ensin nämä 250 sivua ja sitten vasta viitekehys, niin se ei pääse muodostumaan ylitsekäymättömäksi kynnykseksi lukijalle. Kolme tutkimuksen keskeistä kohdetta ovat vuoden 1945 vaalikeskustelu, Suomen suhtautu-

minen Marshallin suunnitelmaan vuonna 1947 sekä YVA-järjestely vuonna 1948.

Näiden kolmen kysymyksen analyysin perusteella toimintaohjelman kokonaisrakenteen voidaan katsoa vaiheittain kehittyneen siten, että vuoden 1945 vaalikeskustelun jälkeen 'kansallisen realismin mallin' mukaisesti Suomen oli sovittava ulkopoliittikkansa yhteen Neuvostoliiton etujen kanssa (vain valtiosäännöllinen linja torjui tämän vaatimuksen siltä osin kuin oli kyse poliittisen johdon muuttamisesta); pidättymällä Marshall-suunnitelmasta ja sitoutumalla suosituimmuusehtoon Neuvostoliiton kanssa Suomi vuodesta 1947 lähtien pyrki etujen yhteensovitteluun myös taloudellisella tasolla; ja lopulta YVA-sopimus 1948 toi kansallisen realismin malliin puolustuspoliittisen yhteistyön mahdollisuuden.

Kaikissa kolmessa vaiheessa analyysin tekee mielenkiintoiseksi se perusteellisuus, jolla tutkija erittelee näiden kahden maan poikkeavienkin tavoitteiden sovittamisen yhteen sopimukselliseen ratkaisuun. Yleensä ulkopoliittisessa keskustelussa esim. YVA-sopimuksen vain sanotaan onnistuneesti sovittaneen yhteen kummankin maan intressit, mutta Apunen osoittaa myös miten se on tapahtunut. Lienee ensimmäinen kerta, jolloin esimerkki johdannon ja artikloiden välisiä suhteita ja johdantoon sisältyvien lausumien keskinäisiä suhteita eritellään tarkastelemalla niihin sisältyviä erilaisia näkemyksiä. Tunnettua on, että neuvostoliittolaisen ja suomalaisen osapuolen YVA-sopimuksen eri osille osoittamassa huomiassa on eroja, mutta Apunen perustelee myös miksi näin on. Kun suomalainen argumentointi YVA-sopimuksesta yleensä aina lähtee siitä, että toisessakin artiklassa tarkoitetaan ensimmäisessä artiklassa mainitun hyökkäyksen torjumisen konsultoimista, niin tutkimuksessa osoitetaan vakuuttavasti, kuinka neuvostoliittolaisen näkemyksen mukaan ei ole kysymyksessä vain valmistautuminen hyökkäyksen torjumiseen, vaan itse uhan torjuminen. On selvää, että tämän seikan huomioiminen — ja kun varteen otetaan myös se Apusenkin mainitsema tosiasia, että ydinaseiden kehityksen myötä uhkopoliitikasta on tullut yhä olennaisempi osa kansainvälisen politiikan vaikutusmekanismeista — toisaalta on omiaan tor-

jumaan sen joskus arvovaltaiseltakin taholta esitetyn väitteen, että kahden ensimmäisen artiklan merkitys detémenten myötä vähenisi, toisaalta myös siirtää painopisteen yhteistyömekanismien yhteydessä sotilaallisesta poliittiselle sektorille. Kun painopiste on hyökkäyksen uhan torjumisessa, on ensisijaisen tärkeätä Suomen ja Neuvostoliiton välinen luottamus ja neuvottelumekanismi, jolla on mahdollisiin hyökkääjiin nähden oma deterrensivaikutuksensa ja joka siten toimii 'positiivisena uhkamekanismina'; tämä luottamus ja poliittisen yhteistyön mahdollisuus taas kytkeytyvät sopimuksen kolmanteen artiklaan. Aiemmin suomalaisen keskustelu on lähes yksimielisesti liittännyt toisen artiklan ensimmäiseen ja tällöin on keskusteluun tullut kynnyksargumentointi ja varustelun perusteleva siltä.

Herkullinen ja hyödyllinen on myös tutkimuksen laaja analyysi erästä Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden peruskysymyksestä, joka kulminoitui YYA-neuvotteluissa: toisaalta Suomen pyrkimyksestä pysytellä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella, toisaalta Neuvostoliiton pyrkimyksestä kehittää mahdollisimman laajalti rauhanpoliittista yhteistoimintaa, mikä suomalaisten näkemyksen mukaisesti voisi merkitä liian kiinteitä neuvottelumekanismia ja estää puolueettomuuspolitiikan harjoittaminen.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tarkastella kaikkia laajan tutkimuksen ansioita; yhteenvedona todettakoon, että se on ehkä merkittävin Suomen ulkopoliittisen toimintaohjelman syntyä selvittelevä tutkimus, joka ei

kuitenkaan ole pelkästään tuohon historialliseen tilanteeseen liittyvä, vaan esim. Paasikiven linjan kontinuiteetin vuoksi myös nykytilanteeseen suurelta osin liittyvä. Tätä ajankohtaisuutta lisää vielä — paitsi eräiden tilanteiden, kuten Marshall-suunnitelman ja EEC-sopimuksen tietty yhdenkaltaisuus — myös Apusen tapa yht'äkkiä siirtyä 1940-luvun loppuohjelman analysoinnista preesensiin (esim. s. 175—9, erityisesti 177, jossa jopa annetaan suosituksia Suomen vastaisen politiikan kehittämiseksi).

Tutkimuksen ansioita eivät vähennä ne puutteet, joita siellä täällä olen havaitsevinani; tietyt ajatusrakennelmat on jätetty loppuunkehittämättä ja eräitä taas viety ehkä liiankin pitkälle: esim. sivuilla 177—179 tapahtuva Suomen puolueettomuuden sotilaallisen ulottuvuuden 'matematisointi' lienee tarpeeton.

Kaikkein harmillisin piirre Apusen tutkimuksessa on kuitenkin kieli kaikessa koukeroisuudessaan. Jos asetutaan todellisuuden kannalle, niin voidaan osan tästä mutkikkoudesta katsoa olevan olosuhteiden luonteesta johtuvaa (kun alun teoreettisessa kehityksessä käännetään ja tulkitaan Jervisiä, Schellingiä jne.), mutta yhtä lailla on todettava, että monasti on tietoisesti valittu keinotekoista terminologiaa asettumatta lainkaan lukijan asemaan, jonka ilmeisesti pitäisi sitä kuitenkin ymmärtää.

Vahinko, jos tämä viimeainittu seikka — painoksen pienuuden lisäksi — on estämässä tämän tutkimuksen sanoman välittymistä.

Unto Vesa